

ΙΩΑΝΝΗΣ ΚΑΛΙΤΣΟΥΝΑΚΗΣ

ΟΜΟΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ
ΤΑΚΤΙΚΟΝ ΜΕΛΟΣ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ
ΕΠΙΤΙΜΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΒΕΡΟΛΙΝΩ ΕΛΕΥΘΕΡΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ εἰς ὃν ἀφιερῶται ὁ παρὼν τόμος τῶν «Κρητικῶν Χρονικῶν» ἀκαδημαϊκὸς διδάσκαλος, ἐγεννήθη τῇ 18ῃ Φεβρουαρίου (3 Μαρτ. ν. ἡ.) 1878, ἐν Χανίοις τῆς Κρήτης, ἐκ γονέων Ἑμμανουὴλ καὶ Ἑλένης, τὸ γένος Πιπάκη, οἰκογενείας, εἰς ἣν ἀναφέρονται ἡρωϊκὰ δημῶδη ἄσματα τῶν χρόνων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως τοῦ 1821 (πρβλ. Ἄντ. Γιάνναρη, Ἔσματα Κρητικά, Λειψία, 1876, σ. 68 ἔξ.). Καὶ εἰς τὴν ἐξωτερικὴν μορφήν ὁ Ἰωάννης ὁμοίωσε περισσότερον πρὸς τὴν μητέρα του, τὴν ὁποίαν ὑπερηγάπα (ἀπεθ. 31 Ἰουλίου 1946).

Τὰ ἐγκύκλια μαθήματα ἐδιδάχθη εἰς τὸ Δημοτικόν, τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ τὸ Γυμνάσιον τῶν Χανίων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἀπεφοίτησε τὸν Ἰούνιον 1894, γυμνασιαρχοῦντος τοῦ Νικολάου Παλιεράκη, ἀνδρὸς διακριθέντος διὰ τε τὴν παιδείαν καὶ ἐκπαιδευτικὴν καὶ πατριωτικὴν του δραῖσιν ἐν τῷ ὑποδούλῳ τότε Ἑλληνισμῷ (γυμνάσιον Βιτωλίων). Ἡ προσωπικότης τοῦ γυμνασιάρχου τούτου ἐπέδρασεν εὐεργετικῶς ἐπὶ πάντας τοὺς μαθητάς του, καὶ ἰδίᾳ τὸν δεκαεξαετῆ μόλις Καλιτσουνάκη, κατέλιπε δὲ εἰς τὰς ψυχὰς αὐτῶν βαθύτατα ἴχνη ἀνθρωπιστικῆς καὶ ἐθνικῆς πίστεως.

Ἡ Κρήτη, μετὰ τὴν ἡμιαυτονόμησιν τοῦ 1878 καὶ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ εἰσαχθέντος κοινοβουλευτισμοῦ, εἶχεν ὀπισθοχωρήσει πολιτικῶς καὶ ἐπιέζετο ὑπερμέτρως ἀπὸ τοὺς Τούρκους· ἐκυφορεῖτο τότε τὸ κίνημα τῆς Μεταπολιτεύσεως (1895 - 1896), τὸ προκαλέσαν τὰ γεγονότα τοῦ 1897 καὶ τὸν ἀτυχῆ μὲν διὰ τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα πόλεμον τοῦ ἔτους ἐκείνου, ἀλλ' εὐτυχῆ διὰ τὸ εὐμενές του ἐπακόλουθον ὡς πρὸς τὴν Μεγαλόνησον.

Ὡς μαθητῆς τοῦ Γυμνασίου ὁ Κ. διεκρίνετο διὰ τὴν ἐπίδοσίν του εἰς τὰ φιλολογικὰ κυρίως μαθήματα, ἦτο δ' ἐμφανῆς ἡ πρὸς τὴν Φιλολογίαν κλίσις καὶ ἰδιοφυΐα του, τοῦθ' ὅπερ καὶ ἐματαίωσε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς πατρικῆς ἐπιθυμίας νὰ σπουδάσῃ Ἱατρικὴν.

Εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου ἐνεγράφη τὸν Σεπτέμβριον 1894, πρυτανεύοντος τοῦ Ἰωάννου Χατζιδάκη καὶ κοσμητεύοντος τῆς Σχολῆς τοῦ Σπυρίδωνος Λάμπρου. Διδασκάλους ἀσκήσαντας μεγάλην ροπήν ἐπὶ τὴν διαμόρφωσιν τῆς ἐπιστημονικῆς

του προσωπικότητος ἔσχε τοὺς διαπρεπεῖς ἐπιστήμονας τὸν Κωνσταντῖνον Κόντον, τὸν Γεώργιον Χατζιδάκη, τὸν Σπυρίδωνα Βάσσην φιλόλογους, καὶ τοὺς ἱστορικοὺς Παῦλον Καρολίδην καὶ Σπυρ. Λάμπρον.

Αἱ πανεπιστημιακαὶ σπουδαὶ τοῦ Κ. συνέπεσαν μὲ τὴν ταραχώδη ἐν Ἑλλάδι κατάστασιν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ἕνεκα τοῦ ὁποίου πλεῖσται οἰκογένειαι κατέφυγον ἐκ Κρήτης ὡς πρόσφυγες εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἑλλάδα. Ἡ οἰκογένεια τοῦ Κ. κατέφυγεν ἐπὶ ἀγγλικοῦ ἱστιοφόρου (σκούνας) κατ' ἀρχὰς εἰς Σάμον καὶ εἶτα ἦλθεν εἰς Ἀθήνας.

Ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου ἀπεφοίτησεν ὁ Κ. τὸν Ἰούνιον 1901 γινόμενος «διδάκτωρ» τῆς Φιλοσοφίας, ὡς ἐτιλοφοροῦντο τότε οἱ νῦν πτυχιούχοι, εἰς ἡλικίαν 23 ἐτῶν· ἔλαβε δὲ βαθμὸν «λίαν καλῶς». Τὴν σταδιοδρομίαν του ἤρχισεν ὡς καθηγητῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ Σχολείου Χανίων, εἰς ὃ ὑπηρέτησεν ἐπὶ ἓν ἔτος μόνον (1901 - 1902), διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Κυβέρνησις τῆς ἀπὸ τοῦ 1898 συσταθείσας ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Μ. Δυνάμεων «Κρητικῆς Πολιτείας», εἶχε προκηρύξει διαγωνισμὸν πρὸς ἀποστολὴν δύο ὑποτρόφων εἰς Γερμανίαν πρὸς σπουδὴν τῆς Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς. Ἡ ἐξεταστικὴ ἐπιτροπεία ἀπετέλεσθη ἀπὸ τὸν τότε Γεν. ἐπιθεωρητὴν τῆς Ἐκπαιδεύσεως ἐν Κρήτη Νικ. Παλιεράκην, τὸν γυμνασιάρχην Ἰωάννην Περδικάρην καὶ τὸν γνωστὸν Κρητικὸν Γραμματικὸν καὶ λεξικογράφον Ἀντώνιον Γιάνναρην, ἐντεταλμένον καθηγητὴν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου τῆς Σκωτίας, παρεπιδημοῦντα δὲ τότε ἐν τῇ πατρίδι του. Εἰς τὸν διαγωνισμὸν ἐπέτυχον ὁ Κ. καὶ ὁ Δημ. Γεωργακάκης, ὁ μετὰ ταῦτα ἑκπαιδευτικὸς σύμβουλος καὶ ἐπὶ πολλὰ ἔτη διατελέσας ἐν Ἀθήναις Γεν. γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου τῆς Παιδείας.

Οἱ δύο ὑπότροφοι μετέβησαν τὸ πρῶτον εἰς Ἰέναν τῆς Γερμανίας, τῆς ὁποίας τὸ Πανεπιστήμιον ἐφημίζετο διὰ τὰς ἔδρας τῆς Φιλοσοφίας καὶ Παιδαγωγικῆς· ἐδίδασκον ἐν αὐτῷ οἱ διάσημοι καθηγηταὶ Rudolf Eucken καὶ Wilhelm Rein. Ἐν Ἰένῃ ἤκουσεν ὁ Κ. καὶ φιλολογικὰς παραδόσεις, πρὸς ἃς ἔτρεφε πάντοτε ἰδιαιτέραν κλίσιν, τῶν καθηγητῶν Georg Goetz καὶ Heinrich Gelzer, καὶ τοῦ γλωσσολόγου B. Delbrück. Μετὰ τριῶν ἑξαμήνων φοίτησιν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ἰένης, ὁ Κ. ἦλθε καὶ ἐνεγράφη εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου. Ἐκεῖ παρηκολούθησε φιλολογικὰς καὶ φιλοσοφικὰς παραδόσεις, κατὰ τὸ θερινὸν ἑξάμηνον τοῦ 1904. Ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου ἔδρων τότε κορυφαῖοι ἐπιστήμονες. Ἐκεῖ ἤκουσε τὰς παραδόσεις τοῦ μεγάλου φιλόλογου Wilamowitz, τοῦ ἱστορικοῦ Ed. Meyer, τοῦ γλωσσολόγου Wilh. Schulze, τοῦ φιλοσόφου καὶ παιδαγωγοῦ Fr. Paulsen, καὶ τοῦ πολυμερεστάτου μεγάλου θεολόγου A. Harnack, ὅστις ἦτο τότε καὶ Γενικὸς διευθυντῆς τῆς Βασιλικῆς Βιβλιοθήκης. Ἡ Κρητι-

κὴ Πολιτεία, παρὰ τὰς ἐπιμόνους αἰτήσεις τῶν εἰρημένων δύο ὑποτρόφων πρὸς παράτασιν ἐπὶ ἓν ἔτι ἔτος τῆς ὑποτροφίας, δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐγκρίνη τοῦτο ἔξ οικονομικῶν λόγων καὶ διότι ἐχρειάζετο τοὺς νέους ἐπιστήμονας διὰ τὰς ἐπείγουσας ἐκπαιδευτικὰς τῆς ἀνάγκας.

Μετὰ τὴν οἴκαδε ἐπιστροφήν, ὁ Κ. διορίσθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1904 καθηγητὴς τῶν Ἑλληνικῶν καὶ παιδαγωγικῶν εἰς τὸ ἐν Ἀκρωτηρίῳ, παρὰ τὰ Χανία, λειτουργοῦν Ἱεροδιδασκαλεῖον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὅθεν μετὰ τινὰς μῆνας μετετέθη εἰς τὸ Γυμνάσιον τῶν Χανίων. Κενωθείσης δὲ ἐν Βερολίνῳ τῆς ἑδρας τῆς Νεοελληνικῆς Γλώσσης καὶ Φιλολογίας ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν, τῷ προσηρητημένῳ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Βερολίνου, διὰ τοῦ θανάτου τοῦ καθηγητοῦ Ἰωάννου Μιτσοτάκη, ὑπέβαλεν ὁ Κ. μετὰ πολλῶν ἄλλων ὑποψηφιότητα πρὸς κατάληψιν αὐτῆς. Ὑποστηρικθεὶς δὲ καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνομαθοῦς πρίγκιπος διαδόχου Βερνάρδου τοῦ Sax Meiningen, εἰς ὃν ἄγνωστος ἀπετάθη ἔξ Ἑλλάδος, κατέλαβε τὴν θέσιν αὐτήν. Πρὸς τὸν εὐεργετήσαντα αὐτὸν πρίγκιπα ὁ Κ. προσηνέχθη μετὰ ταῦτα πάντοτε εὐγνωμόνως, μετὰ συγκινήσεως δὲ διαφυλάττει τὰς πρὸς αὐτὸν ἐπιστολάς τοῦ φιλέλληνος τούτου ἡγεμόνος.

Τὴν ἐν τῷ Φροντιστηρίῳ θέσιν κατέλαβε κατ' ἀρχὰς μὲν ὡς ἐντεταλμένος, μετὰ πέντε δ' ἔτη, τῷ 1911, ὡς μόνιμος, ἀφοῦ προηγουμένως ἔλαβε πρὸς τοῦτο τὴν ἄδειαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως (διὰ τοῦ Β. Δ. τῆς 16 Ὀκτ. 1910). Ἐν τῷ εἰρημένῳ φροντιστηρίῳ ὁ Κ. ἐδίδαξεν ἐπὶ μακρόν. Τῷ 1928, τῇ προτάσει τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Βερολίνου καὶ δὴ καὶ τῶν καθηγητῶν Wilamowitz, W. Schulze, E. Norden, W. Jaeger καὶ E. Mittwoch, ἔλαβεν ἐντολὴν διδασκαλίας τῆς μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ ἐν τῇ Φιλοσοφικῇ Σχολῇ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου.

Τῷ 1924 ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν παμψηφεὶ τακτικὸς καθηγητὴς ἐν τῇ Α' ἑδρᾷ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Φιλολογίας καὶ διορίσθη ἐν αὐτῇ διὰ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1428/10 Ἰαν. 1924 ἐγγράφου τοῦ Ὑπ. Παιδείας. Ἐδίδαξε μέχρι τοῦ 1948 ἔτη συναπτὰ 24, διατηρῶν συγχρόνως καὶ τὴν ἐν Βερολίνῳ θέσιν, χάριν τῆς ὁποίας ἐπὶ ἓν ἑξάμηνον διέμενε κατ' ἔτος ἐν Γερμανίᾳ.

Ἰδρυθείσης κατὰ τὸ 1926 τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν συμπεριελήφθη εἰς τὰ πρῶτα αὐτῆς ἰδρυτικὰ μέλη. Μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ 70οῦ ἔτους τῆς ἡλικίας του, ὁ Κ., λόγῳ ὀρίου ἡλικίας, κατέστη ὁμότιμος καθηγητὴς.

Μετὰ τὸν δεῦτερον παγκόσμιον πόλεμον καὶ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Ἐλευθέρου Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου (Freie Universität Berlin), ἐδόθη εἰς τὸν Κ. κατ' ἀρχὰς ἐντολὴ πρὸς διδασκαλίαν τῆς Βυζαντινῆς

καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τῷ 1949, παρεπιδημοῦντα τότε ἐν Βερολίνῳ. Τῷ 1953 ἐξελέχθη παμψηφεί ὑπὸ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Ἐπίτιμος ἐν ἐνεργείᾳ καθηγητῆς (Honoraryprofessor) τοῦ εἰρημένου Πανεπιστημίου.

Ἄξια σημειώσεως εἶναι καὶ τὰ ἐπόμενα ἐκ τοῦ βίου τοῦ τιμωμένου ἀνδρός: Κατὰ τὸ ἔτος 1910 εἶχεν ἀνατεθῆ ὑπὸ τοῦ τότε ἔνεκα τῶν ἐν Ἑλλάδι πολιτικῶν συμβάντων ἐν Βερολίνῳ διατρίβοντος διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου Κωνσταντίνου ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τῶν Ἑλληνικῶν εἰς τὸν βασιλόπαιδα (καὶ εἶτα βασιλέα) Ἀλέξανδρον· ἡ διδασκαλία αὕτη διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἔτη. Κατὰ τὸν πρῶτον παγκόσμιον πόλεμον ὁ Κ. εἶχεν ἀποκλεισθῆ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του Δημητρίου εἰς Γερμανίαν, ὅτε δ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐνέκλεισε τοὺς ἐν Ἑλλάδι Γερμανοὺς εἰς τὴν Σκῦρον, προέβη καὶ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις εἰς ἀντίποινα εἰς βάρος τῶν ἐν Γερμανίᾳ Ἑλλήνων, ἐξ ὧν περὶ τοὺς πεντήκοντα, τοὺς ἐγκριτοτέρους, περὶώρισεν εἰς τὸ στρατόπεδον τῶν πολιτικῶν αἰχμαλώτων παρὰ τὴν πόλιν Holzmindeu· μεταξὺ τούτων ἦσαν καὶ οἱ ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Δημήτριος Κ., οἱ ὅποιοι καὶ ἀπληλευθρώθησαν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Γερμανίας.

Ὁ Ἰω. Κ. ἐνυμφεύθη τὴν συμπολίτιδά του Ἑλένην, τὸ γένος Μαρκαντωνάκη, ἐξ ἧς ἔσχε τρία τέκνα, μίαν θυγατέρα καὶ δύο υἱούς.

Μετὰ τὰ στοιχειώδη ταῦτα βιογραφικὰ ἴδωμεν τὸν Κ. ὡς ἄνθρωπον καὶ διδάσκαλον. Ἠρεμὸς καὶ σταθερός, μελίχιος ὡς ἄνθρωπος, ἀλλ' αὐστηρὸς τῶν ἐπιστημονικῶν πραγμάτων κριτής, πρὸς δὲ καὶ τιμωρὸς τῶν ἀδίκως ἐπιτιθεμένων, συνειτὸς κατὰ τὴν πλήρη τῆς λέξεως ἔννοιαν, μὴ σπεύδων ποτὲ εἰς κρίσεις καὶ ἐκρήξεις, δωρικὸς τύπος περισσότερο, ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἐλαχίστων ἐπιστημόνων τῶν χρόνων μας εἰς τοὺς ὁποίους ἡ καρδία ἰσορροπεῖ πρὸς τὸν νοῦν καὶ τὴν θυμικὴν διάθεσιν. Τοῦτο φαίνεται ἐξ ὅλου τοῦ ἐπιστημονικοῦ, τοῦ διδακτικοῦ καὶ τοῦ κοινωνικοῦ του ἔργου. Ξένος πρὸς ὑπερβολάς, ἀκούων μετὰ χαρᾶς καὶ προσοχῆς καὶ τῶν ἄλλων τὰς ἀπόψεις, ὑποστηρίζων τοὺς νέους (μετ' ἰδιαιτέρας συγκινήσεως προσβλέπων πρὸς τοὺς νεαροὺς Κρητας τοὺς ἀσχολουμένους μὲ τὴν ἱστορίαν, τὴν ἀρχαιολογίαν καὶ τὴν φιλολογίαν τῆς Μεγαλονήσου), ἔγραψε πάντοτε καὶ ἐδίδαξε τὸ καταστάλαγμα τῆς πείρας καὶ τῆς μελέτης του. Βιβλιόφιλος ὅσον ὀλίγοι (ἡ ἐν Παλ. Φαλήρῳ βιβλιοθήκη του εἶναι μία τῶν μεγαλυτέρων ἰδιωτικῶν ἐν Ἑλλάδι βιβλιοθηκῶν), ἐνημερωμένος εἰς τὴν Ἐπιστήμην, ἔχων ὄπλισμὸν γραμματικὸν (θαυμαστῆς τοῦ Cobet) καὶ φιλοσοφικόν, ἠσχολήθη (λόγῳ διαφερόντων καὶ τῆς θέσεώς του) τόσο

μὲ τὴν ἀρχαίαν ὅσον καὶ μὲ τὴν Μεσαιωνικὴν καὶ τὴν Νεωτέραν λογοτεχνίαν. Εἶναι οἰκειότατοι εἰς αὐτὸν ὁ Ὅμηρος καὶ ὁ Πλάτων, ὁ Εὐστάθιος καὶ ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὁ Σουρῆς καὶ ὁ Δροσίνης ἀλλὰ καί, φυσικά, ὁ Ἐρωτόκριτος καὶ ἡ δημώδης ποίησις καὶ γλῶσσα. Αὐτὴ ἡ ποικιλία τῶν διαφερόντων εἶναι φανερὰ ἀπὸ τὴν ἀκολουθοῦσαν εἰς τὸ παρὸν βιογραφικὸν σημείωμα μικρὴν βιβλιογραφίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀκόμη καθρεπτίζεται καὶ ποιά τις τάσις πρὸς πολιτικὴν ἐξυπηρέτησιν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ ξένη, ὅπου ὁ Κ. ἐτίμησε τὸ Ἑλληνικὸν ὄνομα καὶ πολλάκις παρέσχεν εἰκόνα τῆς πραγματικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ στάσις του εἰς δύο ζητήματα: Εἰς τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολὴν ὑπεστήριξε καὶ ἐψήφισε δύο κλασσικοὺς φιλόλογους μὲ τοὺς ὁποίους ἐν τούτοις, δὲν εἶχε τὰς αὐτὰς ἀκριβῶς φιλολογικὰς ἀρχάς: τὸν Ἰω. Συκουτρῆν καὶ τὸν Ἰω. Κακριδῆν. Τοῦτο δὲ παρὰ τὰς ἐγειρομένας ἐκάστοτε ζωηροτάτας ἀντιρροήσεις. Ὡς πρὸς τὸ γλωσσικὸν ζήτημα, μαθητὴς τοῦ Χατζιδάκη περισσότερον παρὰ τοῦ Κόντου, συντηρητικὸς ὁ ἴδιος, δὲν ὑπῆρξε ποτὲ ἀποκλειστικὸς, εἰς τὰ ἐκτενέστερά του δὲ γραπτὰ εἶναι φανερὰ ἡ διαμόρφωσις ὕφους, ἐπηρεασμένου καὶ ἀπὸ τὴν κοινὴν ὁμιλίαν, ὡς ἐκ τούτου δ' ἀνανεώνοντος τὴν παρ' ἄλλοις ἀψυχον καθαρεύουσαν. Ὡς πρὸς τὴν ἐκπαιδευτικὴν του δρασίαν, ὁ Κ. διὰ τοὺς μαθητάς του ὑπῆρξεν οὐ μόνον διδάσκαλος ἀλλὰ καὶ φιλολογικὸς ὁδηγός, διδάσκων μέθοδον, συνιστῶν τὴν ἐκμάθησιν ξένων γλωσσῶν, ἐπιμένων εἰς τὴν ὠλοκληρωμένην ἐρμηνείαν τῶν συγγραφέων τοὺς ὁποίους ἐδίδασκεν (ἐνῶ ἄλλοι περὶωρίζοντο εἰς διδασκαλίαν στίχων τινῶν ἐξ ἑνὸς δράματος π. χ.), ἀποφεύγων τὰς ἀσχέτους παρεκβάσεις. Ἠκολούθει τὴν γερμανικὴν μέθοδον διδασκαλίας, ἐπέβαλλε τὴν ἀπομνημόνευσιν χωρίων ἐκ τῶν διδασκομένων συγγραφέων, μετὰ τὴν ἐρμηνείαν ἀνεσκόπει ἀναδρομικῶς τὴν σύνθεσιν καὶ τοὺς χαρακτῆρας τῶν προσώπων καὶ ἐπεζήτη νὰ γίνῃ κατανοητὴ ἡ τεχνικὴ οἰκονομία τοῦ διδασκομένου ἔργου. Χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ὁ Θουκυδίδης ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἀγαπητῶν του συγγραφέων· ὅτι ἠρμήνευσεν ἐν τῷ Πανεπ. Ἀθηνῶν Ἡσίοδον, Αἰσχύλον (Προμηθεῖα, Πέρσας, Ἀγαμέμνονα), Πίνδαρον, Θεόγνιν καὶ φυσικὰ Σοφοκλέα καὶ πολλὰ δράματα τοῦ Εὐριπίδου, καὶ Πλάτωνα· ὅτι, διὰ νὰ δείξῃ εἰς τοὺς μαθητάς του τὴν ἰδιορρυθμίαν τῶν ἑλληνιστὶ γραψάντων Ρωμαίων, ἐδίδαξε περικοπὰς ἐκ τῶν «Εἰς ἑαυτὸν» τοῦ Μάρκου Αὐρηλίου.

Ὡς πρὸς τὴν κοινωνικὴν του δρασίαν σημειωτέον ἐδῶ ὅτι μετὰ τοῦ Ἐμμ. Τσουδεροῦ καὶ ἄλλων Κρητῶν λογίων καὶ ἐπιστημόνων ἵδρυσεν τὴν Ἐταιρείαν Κρητικῶν Σπουδῶν, τῆς ὁποίας ἡ Ἐπειροῖς εἰς τέσσαρας τόμους (1938 - 1941) ἀπεθυσάσθη πολὺ κρητικὸν ὑλικόν. Προήδρευσε τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1947). Ἀντεπροσώπευσεν αὐ-

τὴν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον εἰς πολλὰς ἐορτὰς ἐν Εὐρώπῃ (τὸ Πανεπ. εἰς τὰς ἐορτὰς ἐν Dessau τῷ 1927 τῆς διακοσιετηρίδος ἀπὸ τοῦ θανάτου τοῦ φιλέλληνος ποιητοῦ Γουλιέλμου Μύλλερ), εἶτα ἐν Χαϊδελβέργῃ, Γοτίγγῃ, Ρώμῃ κ. λ.) καὶ ἐν Ἀμερικῇ (τὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸ Πανεπιστήμιον τῷ 1947 εἰς τὰς ἐορτὰς τοῦ περιφήμου Πανεπιστημίου τοῦ Princeton). Διετέλεσε δὲ Κοσμήτωρ τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς κατὰ τὸ 1937, τὸ ἔτος τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Ἀθήνησι Πανεπιστημίου. Ἀπὸ εἰκοσαετίας προεδρεύει τοῦ Γενικοῦ Συμβουλίου τῶν Βιβλιοθηκῶν τῆς Ἑλλάδος, προτάσει του δ' ἐγένετο δημοσία ἡ Βιβλιοθήκη Ρεθύμνης. Ἐτιμήθη ὑπὸ τοῦ Ἑλλ. Κράτους διὰ τῶν παρασῆμων τοῦ Ταξιάρχου τοῦ Β. τάγματος τοῦ Φοίνικος καὶ Ταξιάρχου τοῦ Β. τάγματος Γεωργίου τοῦ Α'.

Ποίας ὑπὸ τῶν ξένων ἠξιοῦτο τιμῆς δείκνυται ἐκ τῶν κάτωθι: Οὐ μόνον συνανέγνωσε πολλὰ φιλολογικὰ βιβλία Γερμανῶν καὶ ἡμετέρων ἐπιστημόνων, μνημονεύοντων τοῦτο εἰς τοὺς σχετικοὺς προλόγους, ἀλλ' ἔτυχε τῆς τιμῆς ν' ἀφιερῶσθαι εἰς αὐτὸν ὁ γνωστὸς μελετητὴς τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Μεγάλης Ἰταλίας Gerhard Rolhfs τὴν Historische Grammatik der unteritalienischen Gräcität (Μόναχον 1950, σ. 1-264).

Σοφοὶ καὶ ὀνομαστοὶ ἄνδρες, οἵοι ὁ Wilamowitz, ὁ E. Norden, ὁ Wilh. Schulze, ὁ Ed. Schwytzer, ὁ G. Rodenwaldt, ὁ Aug. Heisenberg, ὁ Franz Dölger, ὁ Max Vasmer, ὁ Friedrich βαρῶνος Hiller von Gaertringen, ὁ προμνημονευθεὶς G. Rolhfs κ.ἄ. ἐτίμησαν αὐτὸν διὰ τῆς φιλίας των. Γερμανικαὶ ἐφημερίδες ὡς τὸ Berliner Tageblatt, τὸ Militär - Wochenblatt κ. ἄ. ἐφιλοξένησαν ἄρθρα του, δι' ὧν ὑπερήσπισε τὰ δίκαια τῆς Κρήτης καὶ τῆς Ἑλλάδος, πράγμα τὸ ὁποῖον ἔκαμε καὶ διὰ σχετικῶν διαλέξεων ἐν τῇ ξένη. Διάφορα γερμανικὰ περιοδικὰ καὶ τὰ ἐγκυρότερα τῶν ἡμετέρων (ὡς ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς καὶ ἡ Ἀθηνᾶ) ἐδημοσίευσαν ἐργασίας του καὶ βιβλιοκρισίας ἀνατεθείσας εἰς αὐτόν, ἐδημοσίευσεν εἰς ξένα καὶ ἡμέτερα περιοδικά, ὡς ἡ Berliner Philologische Wochenschrift, Wochenschrift für Klassische Philologie, Gnomon, Philologische Wochenschrift κ. ἄ. Εἶχε προσληφθῆ συνεργάτης τῆς νέας ἐκδόσεως τοῦ Μεγάλου Ἑλληνικοῦ Λεξικοῦ τοῦ Passow, τὸ ὁποῖον ἤρχισε νὰ ἐπανεκδίδῃ ὁ W. Cröner καὶ τοῦ ὁποίου τρία μόνον ἐξεδόθησαν τεύχη (πρβλ. Ἀντιδικίαν τῶν Τόνων ἐν σ. 535 σημ. 11). Εἰς τὰ παρ' ἡμῖν ἐγκυκλοπαιδικὰ λεξικά συνειργάσθη διὰ σοφῶν, ἐκτενῶν καὶ ἐμπεριστατωμένων βιβλιογραφικῶς ἄρθρων ὡς τὰ ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἑλληνικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ Ὅμηρος, Πλάτων, Σοφοκλῆς, Ἑλληνικὴ Γραμματολογία (ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τοῦ Ἀριστοτέλους), Ἐπισκόπησις τῶν περὶ τὴν κλασσικὴν φιλολογίαν μελετῶν ἐν Ἑλλάδι 1821 - 1934 κ.ἄ. καὶ ἐν τῷ

Λεξικῶ τοῦ «Ἡλίου» Δημοσθένους, Εὐριπίδης, Ἐπιτάφιοι λόγοι (ἐν τῇ Ἀρχαιότητι), Μᾶρκος Μουσοῦρος κ. ἄ. Τὸ περὶ Πλάτωνος ἐν τῇ ΜΕΕ ἔκτενές ἄρθρον του ἐχαρακτήρισεν ὁ Geffken ὡς «βαθεῖαν εἰσαγωγὴν» εἰς τὴν φιλοσοφίαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τὴν περὶ αὐτοῦ βιβλιογραφίαν. (Ποβλ. Κ. Βουρβέρη Ἱστορ. γνώσεις Πλάτωνος¹/ Ἀθ. 1938, σελ. 15).

Ἰδῶμεν τῶρα δι' ὀλίγων τὴν ἐπιστημονικὴν αὐτοῦ ἐργασίαν περὶ τὰ ἀρχαῖα, μέσα καὶ νέα Ἑλληνικά.

Λύο εἶναι αἱ ἔκτενέστεραι ἐργασίαι του περὶ τὴν Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν. Ἡ πρώτη συνεγρᾶφη γερμανιστὶ «Μεσαιωνικαὶ καὶ νέα ἑλληνικαὶ ἐρμηνεῖαι παρ' Ἐνσταθίῳ», εἰς τὴν ὁποίαν συνδέει τὰ μεσαιωνικὰ πρὸς τ' ἀρχαῖα. Ἡ μελέτη αὕτη ἐπληρώθη καὶ ἐν Ἑλλάδι (ὑπὸ Ν. Πολίτου κ. ἄ.) καὶ ἐν Δ. Εὐρώπῃ (ὑπὸ τῶν P. Kretschmer, Kar¹ Dieterich) διὰ τὴν εὐρύτητα τῆς ἀντιλήψεως καὶ τὴν ἐτυμολογικὴν εὐστοχίαν. Ἄν καὶ ἔμεινε δὲ ἡμιτελής, ὁ Κ. ἐλπίζει πάντοτε ὅτι θὰ δυνηθῆ νὰ τὴν συμπληρώσῃ καὶ ἐκδώσῃ διότι ἡ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου εἶναι σχεδὸν ἐτοίμη. Ἡ δευτέρα μελέτη ἐγρᾶφη εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἐπιγράφεται «Ἑπταδικαὶ ἐρευναι». Δι' αὐτῆς ὁ Κ. ἐζήτησε νὰ συμπληρώσῃ ὡς πρὸς τὴν γλωσσικὴν χρῆσιν τὰς περὶ τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλληνικῇ Φιλολογίᾳ μελέτας τοῦ Wilhelm Roscher (τοῦ γνωστοτάτου ἐκδότου τοῦ μεγάλου μυθολογικοῦ Λεξικοῦ), ὁ ὁποῖος δὲν εἶχε προσέξει τὴν ἐπιτατικὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ ἑπτὰ (ἱεροῦ ἀριθμοῦ) ἐν τῇ γλώσσῃ, πρᾶγμα ὅπερ παρετήρησε καὶ ἐξήτασεν ὁ Κ. Ὁ Roscher ἐπαινετικώτατα ἔκρινε τὴν φιλολογικὴν ἀξίαν τοῦ «νεαροῦ» Ἑλληνοφιλόλογου!

Ἀπὸ τὰς ἄλλας του ἐργασίας σημειοῦμεν ὅτι διηυκρίνησε τὸ δίδαγμα τοῦ Scaliger (εἰς τὸν ἐπιμνημόσυνον τόμον Γ. Γαρδίκας, βλ. Βιβλιογραφίαν). Ἐβοήθησε τὴν νέαν ἔκδοσιν τῶν Ἡθικῶν τοῦ Πλούταρχου (1935 ἔξ.) διὰ κριτικῶν διορθώσεων καὶ τὸ ὄνομά του ἐσημειώθη μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων φιλόλογων, οἵτινες ἠσχολήθησαν μὲ τὸν Πλούταρχον. Ἐποπτεύει εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν διὰ τὰς ἐκδόσεις τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιοθήκης, συμφώνως πρὸς ἀπόφασιν τῆς Ἀκαδ. Συγκλήτου (Ποβλ. πρόλογον Συκουτρῆ σ. 13). Εἰς τὴν β' ἔκδοσιν τοῦ Πλατωνικοῦ Συμποσίου προσέθηκεν εἰς τὸ κριτικὸν παράρτημα — τὸ ὁποῖον καὶ συνεπλήρωσε — πολλὰς ἰδίας εἰκασίας. Εἰς τὸν τόμον τῶν Χαρακτήρων τοῦ Θεοφράστου προσέθηκε πολλὰς διορθώσεις εἰς τὸ τέλος δὲ τοῦ βιβλίου, ὁ Δαβὶδ ἐξέφρασε πολλὰς χάριτας πρὸς τὸν Κ.

Εἰς τὸν ἐναρκτήριον τῶν ἐν Ἀθήναις παραδόσεών του λόγον (12 Νοεμβρ. 1925) διεκήρυξε καὶ ὑπεστήριξε τὴν ὑπάρχουσαν τότε ἐν Δυτ. Εὐρώπῃ ἀντίληψιν τῆς Ἑλληνικῆς Φιλολογίας κατὰ βιλαμοβίτσειον ἐκδοχὴν, ὅτι δηλ. ὁ φιλόλογος δὲν πρέπει μόνον τὴν στενὴν κλασσικὴν

φιλολογίαν νὰ γνωρίζη, ἀλλὰ τὴν ὅλην Ἑλληνικὴν Φιλολογίαν μέχρι τῶν βυζαντινῶν ἀκόμη χρόνων. Τοῦτο δὲ ἀπέδειξεν καὶ ὁ ἴδιος δι' ἐπανειλημμένων του ἐργασιῶν.

Οὕτως ἐπραγματεύθη τὸ Περὶ Ξενιτείας ποίημα ἐξαντλητικῶς, κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς «Ἀνακοινώσεις τοῦ Φροντιστηρίου τῶν Ἀνατολικῶν Γλωσσῶν», εἶτα εἰς τὴν «Χριστιανικὴν Κρήτην» καὶ εἶτα ἐξέδωκεν αὐτὸ καὶ εἰς τὰς «Πραγματείας τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν» ἐξ ἀθηναϊκοῦ χειροφου. Ὑπέδειξε τὸν ἐπιστημονικὸν τρόπον ἐκδόσεως μεσαιωνικῶν κειμένων (λογοτεχνικῶν καὶ μὴ, οἷα τὰ συμβόλαια), ὃν τρόπον ἠκολούθησαν καὶ οἱ νεώτεροι ἐκδόται ἀναλόγων κειμένων, μαθηταί του ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (Τωμαδάκης, Κριαρᾶς, Μανούσακας κλπ.). Ἡ περὶ Ματθαίου Δεβαρῆ μελέτη του εἰς τὴν «Ἀθηνᾶν» κατέστη ὑπόδειγμα πραγματειῶν τῶν διὰ τοὺς Ἕλληνας ἀνθρωπιστὰς τῆς Ἀναγεννήσεως.

Εἰς τὰ Νέα Ἑλληνικὰ κατῆλθε χάριν τῶν ἀρχαίων καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Βερολίνου διδασκαλίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλως ῥέπων εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ὡς μαθητῆς τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκη. Ἡ μικρὰ γραμματικὴ του τῆς δημόδους Ἑλληνικῆς (α' ἔκδοσις ὑπὸ Thumb) ἔγινε καὶ ἐν Γερμανίᾳ καὶ διὰ τὸ κείμενον, μὲ τὰς ὑποσελιδίους σημειώσεις του, καὶ διὰ τὴν βιβλιογραφίαν τῆς περιζήτητον βιβλίον.

Πλήρης ζωῆς καὶ ἐνεργητικότητος ὁ καθηγητῆς Κ. δὲν κατέθηκεν ἀκόμη τὰ ὄπλα. Ἔχει σχεδὸν ἔτοιμα τὰ χειρόγραφα τῆς ἐκδόσεως τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Φιλοκλήτου τοῦ Σοφοκλέους καὶ τῶν τριῶν παρὰ Θουκυδίδην λόγων τοῦ Περικλέους. Ἀσχολεῖται δὲ τώρα μὲ τὴν συλλογὴν στοιχείων τῆς τότε λαλουμένης ἐκ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων (Ἀριστοφάνους, Εὐριπίδου, ρητόρων, ἱστορικῶν κλπ.) καὶ μὲ ἐπανεξέτασιν διεξοδικὴν τοῦ διδάγματος τοῦ Scaliger.

Εἰς τὸ ἥσυχον σπουδαστήριον τοῦ Παλ. Φαλήρου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀτενίζει ὁ Κ. τὴν θάλασσαν καὶ μαντεύει τὴν προσφιλῆ αὐτῷ μητρίδα Κρήτην, ἐξακολουθεῖ ζῶν ἐν μέσῳ τοῦ πλούτου τῆς Ἑλληνικῆς φιλολογικῆς παραδόσεως, τῶν ἀναμνήσεων τῆς τελευταίας ἡθικής καὶ τῆς ἐπικοινωνίας μὲ ὅ,τι ἡ σήμερον προσάγει εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ μεγάλου χθές. Εὐχόμεθα ὅπως ἐπὶ ἔτη μακρὰ ἐξακολουθῆ τὴν δρᾶσίν του ἀπὸ τὴν ὁποίαν εὐγνωμόνως ὠφελήθημεν χθεςινοὶ μαθηταὶ καὶ σημερινοὶ συνάδελφοι, καὶ τὴν ὁποίαν προβάλλομεν ὡς φωτεινὸν παράδειγμα φιλολογικῆς περισυλλογῆς, ἐργασίας καὶ ἀφοσιώσεως.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Ι. ΒΟΥΡΒΕΡΗΣ—ΝΙΚΟΛΑΟΣ Β. ΤΩΜΑΔΑΚΗΣ
Τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Ἀρχαίας Τακτικὸς καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς
Ἑλληνικῆς Φιλολογίας Φιλολογίας
τοῦ Ἀθηνῆσι Πανεπιστημίου